

To cite this article: Çılğası, R., Özcan, U. (2024). İrlanda Kırsal Konut Mimarisi- Saz Çatılı Ev. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 8(2), 135-156

Submitted: August 15, 2024

Accepted: September 19, 2024

İRLANDA KIRSAL KONUT MİMARİSİ- SAZ ÇATILI EV

Rümeysa Çılğası¹

Uğur Özcan²

ÖZET

Çağlar boyu, insanoğlu yaşamı için barınma ihtiyacından dolayı inşa etme eylemini gerçekleştirmiştir. Bu eylemin gerçekleştiği kırsal yerleşimlerde, erişilebilir, kolay çıkarılan ve ucuz olan malzemeler kullanılmıştır. Evin geleneksel formunda, iklim verilerinin, topoğrafyanın, malzeme çeşitliliğinin, yapım yöntemlerinin ve geleneklerin etkisi olmuştur. İrlanda'nın geleneksel kırsal konut mimarisini incelediğimizde, halkın kendi elleriyle, iklim, topoğrafya, gelenek, yapı malzemeleri gibi birçok yere ait özelliklere dayalı, deneme-yanılma yöntemi kullanılarak, konutlar inşa ettiği ve zaman içinde farklı ihtiyaçlara yönelik evrilen, gelişen formlara ulaştığı görülmüştür. İrlanda kırsalında görülen bu konut yapıları, her ne kadar aynı görünse de İrlanda'nın farklı bölgelerinde plan tipi, malzeme ve yapım tekniği açısından çeşitlilik göstermiştir. Bu çeşitliliğin, bölgede çıkarılan yaygın malzeme tipi ve buna bağlı farklı yapım teknikleri ile yaşam biçiminin bir etkisi olduğu görülmüştür. İrlanda kırsal evlerinde kullanılan önemli mobilya çeşitleri olup, bunlar genellikle ihtiyaca yönelik tasarlanmış ve depo amaçlı da kullanılmışlardır. Bu araştırmada, İrlanda'nın geleneksel kırsal konut mimarisinin gelişimi, plan çeşitleri, yapım malzemeleri, çatı formları, çatı ve duvar yapım yöntemleri, ocak ve bacaların gelişimi ve son olarak geleneksel mobilyalarından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konut, Geleneksel konut, Kırsal mimari, İrlanda, Saz çatı

¹Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Yüksek Lisans Programı, İstanbul, Türkiye, rumeysa.cilgasit@stu.fsm.edu.tr, ORCID: 0009-0000-5482-2024

²Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye, uozcan@fsm.edu.tr ORCID: 0000-0003-0002-4478

IRELAND RURAL HOUSING ARCHITECTURE- THATCHED ROOF HOUSE

ABSTRACT

Throughout the ages, human beings have carried out the act of construction due to the need for shelter for their lives. In rural settlements where this action took place, accessible, easily extracted and cheap materials were used. The traditional form of the house has been influenced by climatic data, topography, material diversity, construction methods and traditions. When we examine the traditional rural housing architecture of Ireland, it is seen that the people built houses with their own hands, using trial and error method, based on many local characteristics such as climate, topography, tradition, building materials, and reached forms that evolved and developed for different needs over time. Although these dwelling structures in the Irish countryside appear to be the same, they have shown diversity in terms of plan type, material and construction technique in different regions of Ireland. It has been observed that this diversity is an effect of the common type of material extracted in the region and the related different construction techniques and lifestyle. There are important types of furniture used in Irish rural houses, and these are generally designed for necessity and also used for storage purposes. In this research, the development of traditional Irish rural house architecture, plan types, construction materials, roof forms, roof and wall construction methods, the development of hearths and chimneys and finally traditional furniture are discussed.

Keywords: Housing, Traditional housing, Rural architecture, Ireland, Thatched roof

GİRİŞ

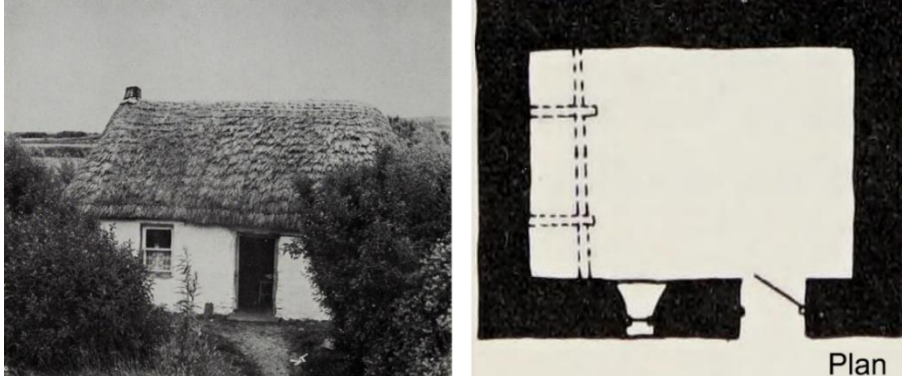
Barınma ihtiyacı insanoğlunun en temel ihtiyaçlarından olup karanlıktan, tehlikeli hayvanlardan, doğal olaylardan (rüzgâr, yağmur vb.) dış etmenlerden korunmak ve mahremiyet ihtiyacından dolayı, insanoğlu yaradılışından beri konut inşa etmiş ve bu konutlar ihtiyaçlara yönelik gelişmiştir. Bu gelişim farklı coğrafyalarda farklı şekillerde olmuştur. Bunun en büyük sebebi her bir bölgede erişilebilir yapı malzeme kaynakları, iklim verileri, topoğrafya ve yaşam biçiminin etkisi olmuştur. Kırsalda yaşayan insanlar kendi ihtiyaçlarına yönelik ulaşabildikleri kaynaklar ile kendilerine ve hayvanlarına barınak inşa etmişlerdir. Kırsal

bölgelerde kullanılacak malzemeler ve yapım teknikleri bölgeye has mimari oluşturmuştur ve bu mimari yerel mimaride yer alıp bir coğrafyanın geleneksel konut yapısını oluşturabilmiştir. Bu sebeple geleneksel yerel mimarinin getirdiği bazı yöntemler ve formlar ortaya çıkarak gelişim göstermiştir. Geleneksel binalarda belli bir tasarım süreci görülmemiştir. Bu yapıların biçimleri, malzemeleri, yapım yöntemleri inşa edildiği zamanın getirdiği ihtiyaçlar dahilinde süregelen geleneği takip etmiştir. Kırsalda oluşan mimari formlar (en küçük kulübeden ve en büyük çiftlik yapılarına kadar tüm bu oluşumlar) geleneğe ait olup mimarlarca inşa edilmemiş, yerel halkın elinden çıkmıştır. ‘Eğitilmiş olmayan yapı ustalarının çalışmaları birçok farklı faktörden etkilenmiştir. Kullanıcılar uyumak, beslenmek, çeşitli ev işleri, günlük yaşamlarını sürdürmek, eşyalarını depolamak ve hatta hayvanlarını barındırmak için yeterli büyüklükte alana ihtiyaç duymuştur. Ayrıca, ticaretlerini veya zanaatlarını icra edebilmek için de uygun alanlara gereksinim duymuşlardır. Yine, kullanıcılar bulunduğu bölgenin iklimini ve mevsimsel değişimlerini bildiğinden, sıcağa soğuğa, yağmura, kara, rüzgâra ve fırtınaya karşı önlemler almak zorunda kalmışlardır (Danaher, 1975).’

İrlanda kırsal mimarisi bu hususlara bağlı olarak ortaya çıkmış ve gelişimini sürdürmüştür. ‘İnsanoğlunun İrlanda'daki yerleşimine dair arkeolojik kanıtlar MÖ 7000 yılına kadar uzanmaktadır. O tarihten günümüze kadar geçen süre boyunca, geleneksel inşa yöntemleri, bir kişinin diğerinden öğrendikleri ile değişim ve gelişim göstermiştir (Oram ve Stelfox, 2004).’ İrlanda geleneksel konut mimarisini, bölgesel olarak ele alacak olursak farklı form ve malzeme kullanımı görülebileceğini söylemek mümkündür.

Geleneksel İrlanda Kırsal Konut Mimarisi Plan Analizi

İrlanda geleneksel konut mimarisi genellikle tek katlı (iki ve üç kat bazı bölgelerde) olup dikdörtgen biçiminde görülmüştür. Bu evler hem hayvan barınağı hem de insan barınağı olarak kullanılmıştır. İlk formları tek oda şeklinde kabin olarak adlandırılan bir odacıklı kulübe şeklinde iken zamanla yanlarına oda eklenerek dikdörtgenin uzun kenarı boyunca genişlemiştir. Kabin olarak adlandırılan yerel mimarinin ilk örnekleri, insan ve hayvan yaşam alanları olup, genellikle penceresiz ve bacasız inşa edilmiştir (Şekil 1, Şekil 2).

Şekil 1. Tek odalı kabin (Danaher, 1975)

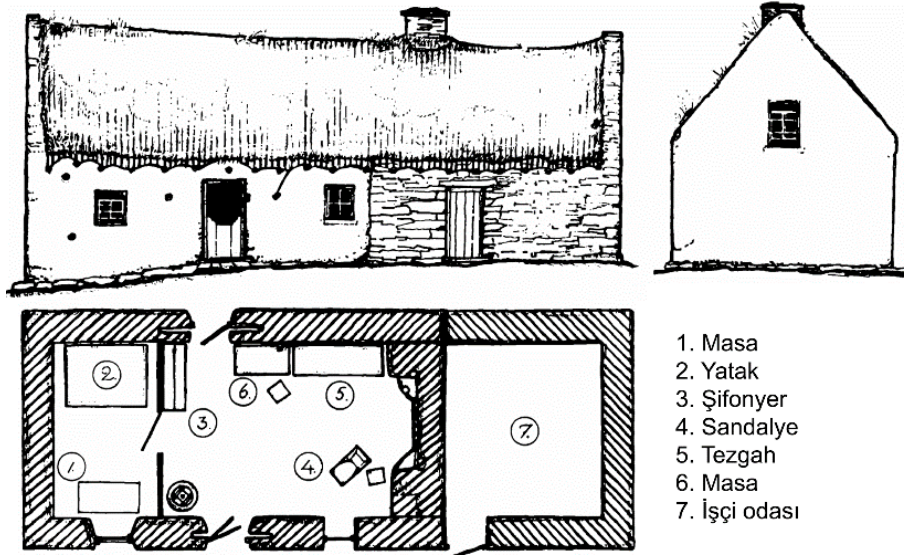
Şekil 2. Tek odalı kabin iç mekân kullanımı görseli (Carpenter vd, 2015b)

Mutfak, yatak odası, hayvan barınağı (İrlanda kuzeyinde ve batısında) olarak kullanılan bu evler daha sonra oda eklenmesiyle çeşitli fonksiyonlara bölünmüştür. İki katlı evlerde ahşap bir merdiven aracılığıyla çatı arasında bulunan farklı bir kata çıkıldığı da görülmüştür. Odalar birbiri arasında geçişli olup koridor bulunmadığı gözlemlenmiştir. Evlerin genellikle üç odalı olarak inşa edildiği görülmüştür. Kapı ve pencere açıklıkları uzun duvarda bulunurken, ocak kısa duvarlara yerleştirilmiştir. Pencere sayısı az ve küçük boyutta olup yapı taşıyıcı sistemine uyumlu şekilde tasarlanmıştır.

İrlanda'nın, on yedinci yüzyılın ikinci yarısında fon yaratmak amacıyla ocak vergisi ve 1800 ile 1823 yılları arasında ulusal borcu dengelemek için pencere vergisi ile başlayan ve 1828'de cam vergisinin uygulamaya konulmasıyla devam eden, farklı şekillerde uzun bir bina vergisi geleneğine sahip olduğu görülmüştür (Carpenter vd, 2015a). Pencere sayısının az olması, bazı pencerelerde cam bulunmaması veya cam boyutlarının küçük tutulması, cam üretiminin maliyetli olması ve vergilendirilmesiyle ilişkilendirilmiştir. Pencere vergisinde görüldüğü

gibi ocak vergisinin de konutta kullanılan ocak sayısına etkisi görülmüştür. Ocak ve pencere vergisi sırasıyla 1823 ve 1845 yıllarında yürürlükten kaldırılmıştır. Vergilerin kaldırılmasının ardından, daha büyük cam boyutları, daha fazla pencere ve ocak sayısında artış gözlemlenmiştir.

Konut, depo ve hayvan barınağı olarak kullanılan bu evlerde, mevsimlik işçiler için ayrı odaların eklendiği görülmüştür. İşçiler için eklenen bu odaların, evle doğrudan bağlantısının olmadığı ve dışarıdan tek girişli şekilde tasarlandığı tespit edilmiştir (Şekil 3).

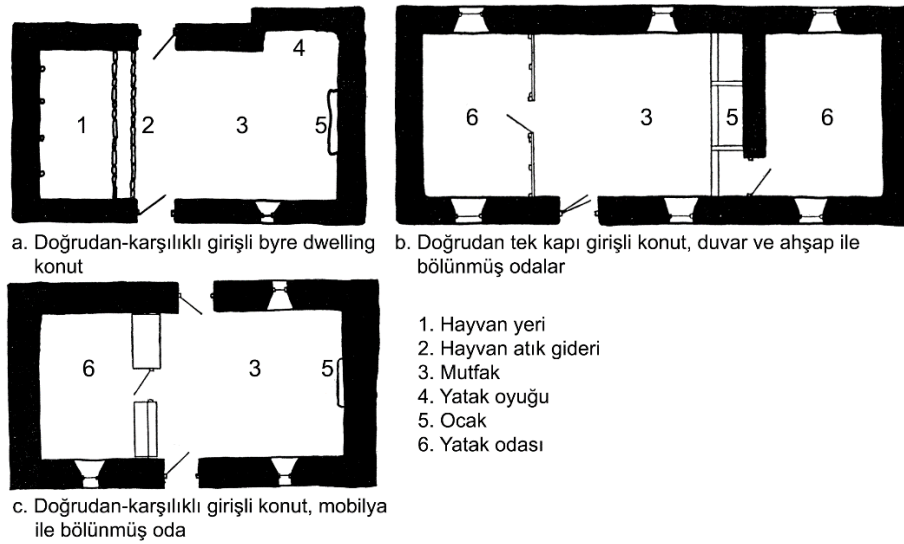
Şekil 3. İşçi odası (Cotton, 1989)

Kabin adı verilen tek odalı ev formuna, kısa kenar doğrultusunda oda eklenmesi ile dikdörtgen forma dönüştürülen bu konutların tek bir tipi olsa da bölgelere göre farklılaşan plan formlarına sahip olduğu görülmüştür. Bu evler giriş şekillerine ve ocak konumlarına göre iki grupta sınıflandırılmıştır. Bununla birlikte giriş şekline göre olan plan formu, yine kendi içinde ikiye ayrılmıştır. Bunlardan biri, doğrudan girişli, diğeri ise lobi girişli olarak adlandırılmıştır. Ocak konumuna göre sınıflandırılan evler ise merkezi-ocak evler ve beşik-ocak evler olarak kendi içerisinde iki grup olarak ayrılmıştır.

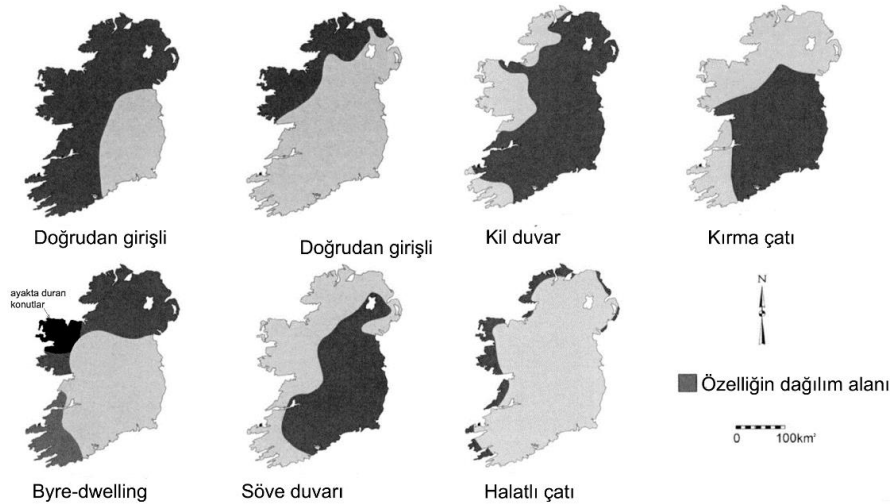
1. Doğrudan Girişli Plan

Doğrudan girişli evlerde tek kapı ile giriş ve karşılıklı iki kapıdan giriş plan formları görülmektedir (Şekil 4a ve 4b). Bu plan formundaki evlerde, evin ana odası olan mutfığa doğrudan giriş vardır. Söz konusu evler İrlanda'nın kuzeyinde ve batısında görülmektedir (Şekil 5). Bu evlerde dolaşım sirkülasyonu için bir koridor yoktur. İki katlı olarak görülen yapılarda ana odadan ahşap bir merdiven ile üst kata ulaşım sağlanmaktadır. Karşılıklı iki kapı girişli olan evlerde kapıla-

rın ana odada yer alan ocaktan en uzak noktada olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ocak için hava akımının sağlanabilmesi ve rüzgâr yönüne bağlı olarak kapılardan biri açılıp diğeri kapatılarak yapı içerisindeki hava akımının düzenlenebilmesidir. Başka bir neden ise hayvanların bir kapıdan girip sağılma işlemi yapıldıktan sonra diğerkapıdan rahatlıkla çıkabilmesidir (Şekil 4a). Hayvanların ve insanların birlikte yaşadığı yapılar ‘byre-dwelling’ olarak adlandırılmaktadır, İrlanda’nın kuzeyinde ve batı kıyılarında görülebilmektedir (Şekil 5). Bu kullanışlı düzenleme, hava akımının ve ateşten çıkan dumanın kontrol altına alınabilmesini sağlamış, aynı zamanda hayvanların ve insanların aynı evde birlikte barındırılması geleneğini de kolaylaştırmıştır (Aalen, Whelan ve Stout, 2011)

Şekil 4. Doğrudan girişli ev çeşitleri (Ó Danachair, 1972)

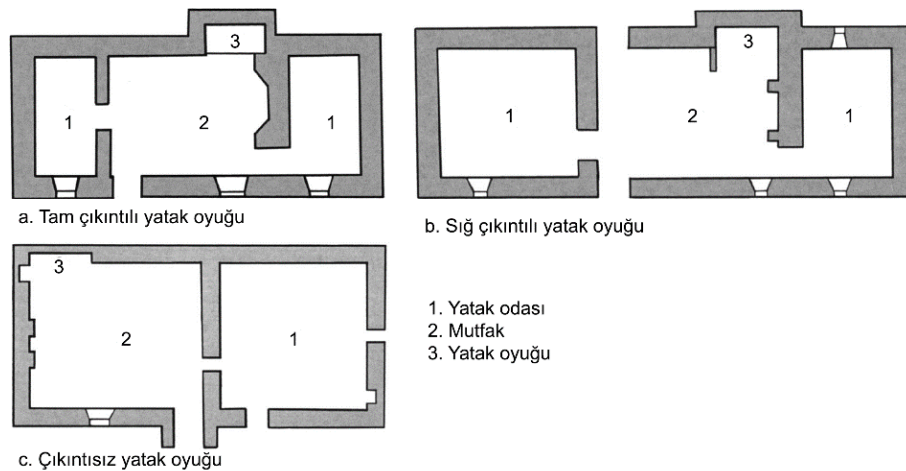

Şekil 5. İrlanda yerel evlerinin çeşitli unsurlarının dağılımını gösteren harita (O'Reilly, 2011)

Byre-dwelling plan tipine sahip evlerde karşılıklı iki kapı arasında bir kanal bulunmaktadır (Şekil 4a). ‘Bu kanal, hayvan atıklarının toplanmasını ve bir delikten yapı dışına aktarılmasını sağlamıştır. Sonraki yıllarda, hayvanlar ayrı olarak inşa edilmiş bir bölüme alınmış, hayvanlar için ayrılmış bu bölüme ise yatak yerleştirilmiş ve bu yatak odası ana yaşam alanından, inşa edilen bir duvar ile ayrılmıştır. Hayvanları evde tutma geleneği, kısmen ateşi görmelerinin hayvanlar için şans olduğu inancından ve hayvanların ev sakinlerine sağladığı ısıdan kaynaklanmış olabilir (O’Reilly, 2011).’ Hayvanlar evlerden ayrıldıktan sonra hayvanlar için kullanılan ev bölümünün mobilyalar kullanılarak da bölündüğü görülmüştür (Şekil 4c). Doğrudan girişli evlerin bir kısmının, diğer bir özelliği ise yatak oyuğuna sahip olmalarıdır (Şekil 4a).

1.1. Yatak oyuğu

Doğrudan girişli olan bazı evlerde yatak oyuğu adı verilen çıkıntılar bulunur ve bunlar genellikle kütlede dış cephede çıkıntı şeklinde görülür. Yatak oyukları, ocak yanında konumlanmakta olup İrlanda’nın kuzey ve batı bölgelerinde görülebilmektedir (Şekil 5). ‘Bu tür girintilerin derinlikleri duvar kalınlığına bağlı olarak değişmektedir. Yatak oyukları, genellikle evin arka duvarından dışarı çıkılarak oluşturulur ve evin ana çatısının bir devamı ile örtülür. Dışarıdan bakıldığında, çıkıntı küçük bir sundurma gibi görünmektedir (Mackie, 2013).’ (Şekil 6) Bu yatak kısmı, ocağın sıcaklığından etkilendiğinden yaşlılar tarafından daha fazla kullanılan bir alan olmuştur. Yatak bazen örtü, perde ya da ahşap kapılarla gizlenmiştir. Bu çıkıntının, yatak işlevi dışında depo amacıyla da kullanıldığı görülmüştür.

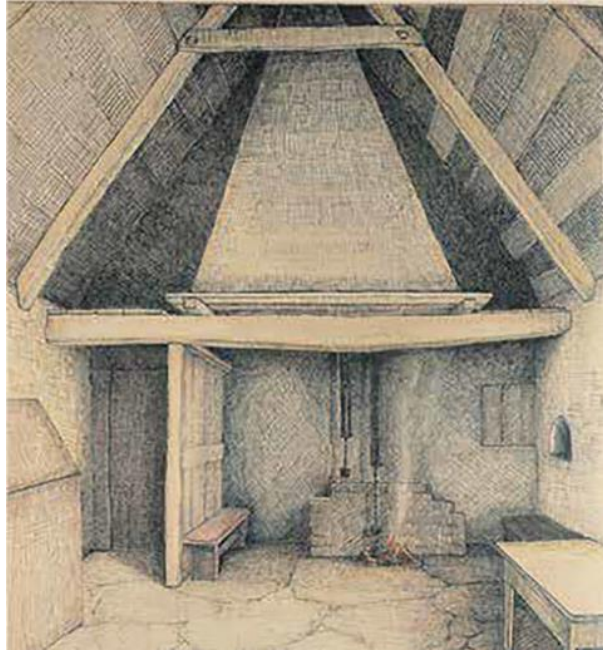

Şekil 6. Yatak oyuğu çeşitleri (Mackie, 2013)

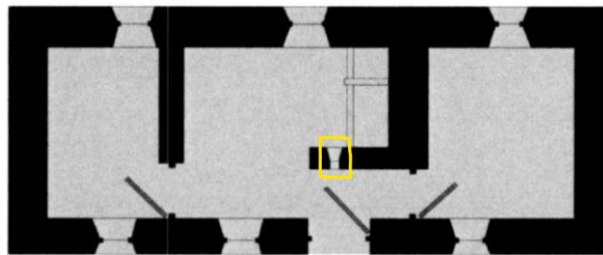
2. Lobi Girişli Plan

Lobi girişli evlerde, giriş kapısına paralel kısa bir söve duvarı bulunmaktadır ve bu duvarın arkasında ocak yer almaktadır (Şekil 7). Bu plan formundaki evler İrlanda'nın doğusunda ve güneyinde görülmektedir (Şekil 5).

Doğrudan girişli evlerde, giriş ocaktan uzak olduğundan ocak yanında bir duvar görülmemiştir. Fakat lobi girişli evlerde, ocak ile kapı aynı doğrultuda olduğundan araya bir söve duvarı inşa edilmiş, bu duvar hava sirkülasyonunu sağlamaya da yardımcı olmuştur. Bazı evlerde söve duvarında boşluklar bırakılmış, bu boşluklardan eve giren ziyaretçilerin görülmesi sağlanmıştır (Şekil 8). 'Speer-wall', 'spike-wall', 'spy-wall' ya da 'hollan' olarak adlandırılan pencereless söve duvarı, ateşi dışarıdan gelen havadan korurken aynı ışığı da içeri almaktadır. Bu boşlukların on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda İngiliz yerleşimciler tarafından kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir (O'Reilly, 2011). Lobi girişli evlerde girişin dar olması, hayvanlar ile ortak bir yaşamın mümkün olmadığını göstermektedir.

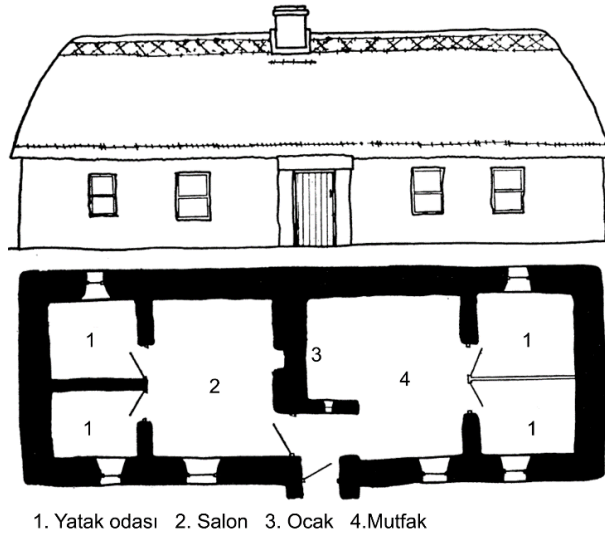
Şekil 7. Lobi girişli ev iç mekân görseli (Carpenter vd, 2015b)

Şekil 8. Lobi girişi ev- söve duvarında bulunan boşluk (O'Reilly, 2011)

3. Merkezi-Ocak Evler ve Beşik-Ocak Evler

Giriş şekillerine göre sınıflandırılan geleneksel İrlanda kırsal konut yapıları, bunun yanı sıra konut içindeki ocak konumuna göre de sınıflandırılmıştır. ‘Campbell, evleri ana ocağın konumuna göre merkezi bacalı evler ve beşik bacalı evler olarak iki gruba ayırmıştır. Caoimh Ó Danachair ise terminolojiyi ‘merkezi ocak’ ve ‘beşik ocak’ olarak değiştirmiştir (Danaher, 1946).’ Merkezi konumlu ocaklar genellikle lobi girişli evlerde bulunmuştur. Bu plan tipinde odalar, ocağın doğrudan arkasına ve ocağın karşı duvarının arkasına inşa edilmiştir. Ocağın merkeze konumlandırılmasının ana sebebi, lobi girişli evlerin çatı formunun kırma olmasından kaynaklanmıştır (Şekil 9).

Şekil 9. Merkezi-ocak (Ó Danachair, 1972)

Beşik-ocak evler ise genellikle doğrudan girişli evlerde görülmüştür. Bu evlerde, ocak dış duvara dayalı görülmekle beraber, oda eklenmesi ile merkezde de yer edinebilmiştir. Ocağın, dış cephe duvarının kısa kenarda bulunabilmesi, çatı formunun beşik çatı olmasıyla mümkün olmuştur (Şekil 10). Bu sınıflandırma, ocak yerleşimine göre yapılmış olup, çatı formunun ocak yerini etkilemesi temelinde şekillenmiştir.

Şekil 10. Beşik-ocak (Gailey, 1977)

Mutfak

İrlanda kırsal evlerinde mutfak hem evin en büyük odası hem de merkezi dolaşım alanı olarak işlev görmüştür. Mutfak evin ısıtılması, yemeğin pişirilmesi gibi işlevlerinin dışında banyo yapmak ve uyumak için de kullanılmıştır. Bu evlerde mutfaklar genellikle geniş ve işlevsel olmuştur. Yemek pişirme ekipmanlarıyla donatılmış, aynı zamanda aile ve arkadaşlar için bir buluşma noktası olmuştur. Ocaklar genellikle mutfakların merkezinde yer almakta olup evin sıcaklık kaynağı olarak da işlev görmüştür.

Yapı Malzemeleri

Eski dönemlerde farklı yapı malzemelerine erişim zordu. Bu sebeple insanlar yerel malzemeleri kullanarak kendi inşaat tekniklerini geliştirmişlerdir. ‘Yerel binalarda, on dokuzuncu yüzyıla kadar genellikle aynı temel yapı malzemeleri kullanılmaya devam edilmiştir. Duvarlar genellikle toprak, kil, saman ve badana (kireçten yapılan) gibi malzemelerle yapılırken, çatılar ise ahşap bir yapı üzerine sazdan yapılan örtülerle kaplanmıştır. Pencere ve baca yığınları daha az görülmüştür (Carpenter vd, 2015a).’ Toprak, taş, kil, kireç, saz, ahşap ana yapı malzemeleri olmuştur. Duvarlar için, taşın çıkarılabildiği bölgelerde taş ve sa-

manlı harç kullanılırken; taşın bulunmadığı bataklık bölgelerde, özellikle İrlanda'nın genelinde, toprak, kil ve sazlık ürünler tercih edilmiştir. Temperlenmiş kil, duvar yapımında en yaygın ve en etkili malzeme olarak kullanılmıştır. Duvarların badanasında kireç kullanılmış ve bu badana düzenli aralıklarla yenilenmiştir. Ayrıca çatılarda sazlık, örtü olarak kullanılmış ve çatı iskeleti için arduaz tercih edilmiştir. İç duvarlarda ise kil ve sıva kullanılmış, bazı evlerde ahşap ayırıcılar da görülmüştür.

1. Taş

Taş, İrlanda'nın batısında çıkarılması kolay olduğundan, batı kıyısındaki evlerde duvarlarda görülen bir yapım malzemesidir. Batının uzak kesimlerinde beşik çatılı evler yaygın olduğundan bu tip evlerde genellikle taş malzeme kullanılmıştır. Taş malzeme kullanılan yapılarda, taş tek başına değil, aralarına kil veya harç eklenerek kullanılmış, bazı durumlarda bu malzemelere saman da katılarak inşa edilmiştir. Taş evlerde iç duvarlar saz karışımı çamurdan yapılmıştır. 'Kapı ve pencere açıklıklarının üzerinde destekleyici lento olarak uzun bir taş levha kullanılmıştır (Mac Giolla Meidhre, 1938).' Ahşap lento ise kullanımı taşın yaygın olmadığı bölgelerde yaygın olarak görülmüştür.

2. Toprak

Toprak, taşın az bulunduğu ve çıkarılmasının zor olduğu bataklık bölgelerde yaygın olarak kullanılan bir malzeme olmuştur. Bu bölgelerde toprak, genellikle saman ve sazlık ile karıştırılarak duvar yapımında kullanılmıştır. Bu karışımla malzeme güçlendirilmiştir. Toprak ayrıca ev zemininde de sıkıştırılmış şekilde kullanılmıştır.

3. Kil

Yapı malzemesi olarak kullanılan kil hem ucuz hem de kolayca erişilebilir olması nedeniyle en yaygın olarak kullanılan malzemelerden biri olmuştur. Kil temperlenerek inşa sürecinde kullanılmıştır. Kil bulunması, kazılması, ardından sazlıklarla karıştırılıp yoğurularak kalıplanması ve sertleşmeye bırakılması aşamalarının zaman ve emek gerektirmesi nedeniyle zahmetli bir malzeme olmuştur. Ülkenin birçok yerinde uygun kilin bulunamadığı küçük bataklık ya da taşlık toprak alanları vardır; buralarda başka malzemeler kullanılmıştır, ancak genel olarak batı bölgesi dışında kil kullanımı yaygın olarak görülmüştür (Ó Danachair, 1957b). (Şekil 5)

4. Saz

Sazlıklar, İrlanda geleneksel evlerinde en belirgin şekilde, çatı örtüsü olarak kullanılmıştır. Sazlıklar yalnızca çatıda değil, aynı zamanda harcı güçlendirmek amacıyla harç içinde de kullanılmıştır. Yağmurlu iklime sahip olan İrlanda’da yağmurun çatıdan akıp gitmesi için saz örtü eğimli bir biçimde inşa edilmiştir. Saz örtü, yağmurun akmasını sağlarken ısı yalıtımı görevini de üstlenmiştir. Göllere ve nehirlerle yakın bölgelerde su kamışı kullanımı daha fazla görülmüştür. Sazın kalitesi de önemli olup en uzun ömürlü olan buğday ve çavdar kullanımını daha fazla görülmüştür. Saz çatılar dayanıklı olmasına rağmen, zamanla çürüme riski taşıdığı için düzenli bakım gerektirmiştir. ‘Çatı ömrünü etkileyen diğer faktörler arasında işçilik kalitesi, çatı eğimi, yerel hava koşulları ve kuşlar ile farelerin verdiği zararlar yer edinmiştir (Danaher, 2003).’ Bunlar dışında kullanılan saz türleri keten, marram otu, yulaf, arpa samanı olmuştur.

Duvarlar

Taşın kullanıldığı duvarlar, taş çıkarıldıktan sonra çamur ve saman karışımı harç ile taşlar arasındaki boşluğun kapatılması ile inşa edilmiştir. Harç ile taşın sivrilikleri de kapatılmıştır. Bazen de taş yüzeyler tamamıyla sıvanıp kireçle badana yapılmıştır.

Toprak duvar inşasında, saman karışımı çamur hazırlanarak bu karışım yoğrulmuş, taş temel üzerine katmanlar halinde örülmüş ve kuruması beklenmiştir. Bazen evin her köşesine bir adet ve uzun kenara bir ya da iki ahşap dikme yerleştirilip, duvarlar bu desteklerle birlikte örülmüştür.

Temperlenmiş kil ile inşa edilen evlerin yapımı için, öncelikle kil kaynağına yakın bölgeler seçilmiştir. Kil duvarlar 60-90 cm arasında olup; içerisinde toprak, saz, saman, kamış ve bazı otların bulunduğu bir karışımdan yapılmıştır. Kil duvarlı evlerin dışı da diğer malzemelerde olduğu gibi kireç ile kaplanmıştır. Yeni bir ev inşa edilirken bulunan kilin, çıplak ayaklarla veya hayvanlar aracılığıyla çiğnenerek hamur kıvamına getirilmesi, kil için kullanılan emeğin ne kadar fazla olduğunu göstermiştir. Yoğurma esnasında da genellikle saman, saz, ot, çalı gibi birçok bağlayıcı malzemenin kil harcı içerisine eklendiği görülmüştür. ‘Sıva gibi daha ince işler için kile hayvan kılı eklendiği de görülmüştür. Birçok bölgede kili güçlendirmek amacıyla içine kireç karıştırılırken, inek gübresi de yaygın olarak kullanılmıştır. Ayrıca, bazı geleneklerde kilin dayanıklılığını artırmak

için süt, ayran, kül ve hayvan kanı da eklenmiştir. (Ó Danachair, 1957a).’ Kil karışımı harç hazırlandıktan sonra bir süre boyunca temperlemeye bırakılmış olup ara sıra yoğrulmuştur. İnşa sürecinde (Ó Danachair, 1957a);

- 1) Öncelikle kil harcı kullanılarak taşlardan temel atılır.
 - 2) Temperlenmiş kil, yaba veya küreklerle bir tabaka halinde döşenir ve taş temelin üzerine yerleştirilir.
 - 3) Kil tabakası iyice dövülür ve üzeri saman, çalı veya dal ile örtülerek sertleşmeye bırakılır.
 - 4) Kurduğunda, bir sonraki katman eklenir ve her katmanın tepesine dal, çalı veya ince mandal parçaları saplanarak bağlanır.
 - 5) Duvar gerekli yüksekliğe ulaşana kadar katmanlar eklenmeye devam eder.
 - 6) Kil kurduktan sonra, duvar keskin bir aletle kazınır veya soyulur ve gerektiğinde taş işçiliği dokusu dahil edilir.
 - 7) Kapı ve pencere açıklıkları işlem görür ve gerektiğinde ahşap lentolar kullanılır.
 - 8) Duvar iç ve dış yüzeyleri düzeltilir, kil sıva ile badanalanır ve hazırlanan kireç ile sıvanır.
- Kilin hazırlanma ve inşa sürecine katıldığı tüm bu aşamalardan sonra yapı duvarlarının ortaya çıktığı görülmüştür.

Çatılar

Evlerin sınıflandırılması ocak yerleşimi ve çatı formuna göre yapılmıştır. Çatı tipleri kırma çatı ve beşik çatı olarak ikiye ayrılmıştır. Beşik çatı formu İrlanda'nın batısında ve kuzeyinde sıklıkla görülürken, kırma çatı formu güneyinde ve doğusunda görülmüştür. Çatılar genellikle saz ile kaplanmış olup, bu durum İrlanda'nın iklim koşullarıyla doğrudan ilişkilidir. Ülkenin iklimi, ılımandır ancak oldukça nemlidir ve belli mevsimlerde yoğun yağışlar görülmektedir. Bu sebeple, çatılar genellikle sazdan yapılmış ve dik eğimli olarak tasarlanmıştır. Saz malzemenin çatı örtüsü olarak kullanım nedeni, yağmuru etkili bir şekilde uzaklaştırmasıdır.

Çatı yapımında öncelikle, keresteler ile çatı konstrüksiyonu oluşturulmuş daha sonra saz demetleri ile çatı örtülmüştür. Saz çatılar birden fazla farklı yapım yöntemleri ile inşa edilmiştir. Sazın sabitlenmesi için birçok teknik vardır. En çok

bilinenleri ve en yaygın olanları ‘taraklı saz’, ‘itmeli saz’ ve ‘halatlı saz’ dır (Şekil 11). Bu teknikler deneme yanılma yoluyla geliştirilmiş ve en dayanıklı, uzun ömürlü haline getirilmiştir.

Taraklı (Scolloped) saz: ‘Taraklı saz örtüsünde, sazın her bir kısmı taraklar (söğüt fındığı, çalı veya benzeri ince çubuklar veya bataklık derisi parçaları) vasıtasıyla hemen altındaki çatıya tutturulur (Danaher, 2003).’ Çatı inşasında, öncelikle samanlar silkelenir daha sonra bir araya getirilerek saman demetleri oluşturulur. Bu saman demetleri çatıya serilir ve ardından ilk serilen demetler üzerine yeni katmanlar eklenir. Yeni eklenen katmanlar, alttaki saman demetlerine taraklar vasıtasıyla bağlanır ve bu işlem çatı tam örtülene kadar devam eder.

İtmeli saz: Bu yöntemde öncelikle çatıya bir saz katmanı serilir. Daha sonra mızrak denilen el aleti ile saz demetleri, saz tabakasına itilerek sıkıştırılır. Bu işlem yeni saz demetlerinin, alttaki saz katmanına itilerek kenetlenmesiyle bir süre devam eder. Saz serme işlemi bittikten sonra mahya ve saçak uçlarına demir tel çekilir. Bu şekilde itme yöntemi kullanılarak çatı örtüsü oluşturulur. ‘En sonunda hazır olan saz örtü iyice nemlendirilir ve düz durması için dövülür. Bu nemlendirme ve dövme işlemi diğer saz örtme yöntemlerinde gerekli değildir (Danaher, 2003).’

Halatlı saz: ‘Bu yöntemde saz doğrudan çatıya sabitlenmez. Çatının üzerinden geçen ve duvarların üst kısımlarına ya da saçak boyunca uzanan ağırlıklara bağlanan bir halat ağıyla yerinde tutulur (Danaher, 2003).’ Halat uçlarına bağlanan ağırlıklar, saz örtününün bir yere sabitlenmemesinden kaynaklanır. Bu yöntemde eskiyen çatı örtüsünün yenilenmesi diğer yöntemlere göre daha kolaydır. Eskiyen sazlar rahatlıkla kaldırılıp yeni katman eklenip halat serme işlemi tekrardan yapılabilmektedir.

a. Taraklı saz çatı

b. İtmeli saz çatı

c. Halatlı saz çatı

Şekil 11. Yaygın saz çatı tipleri (Byrne, 2015)

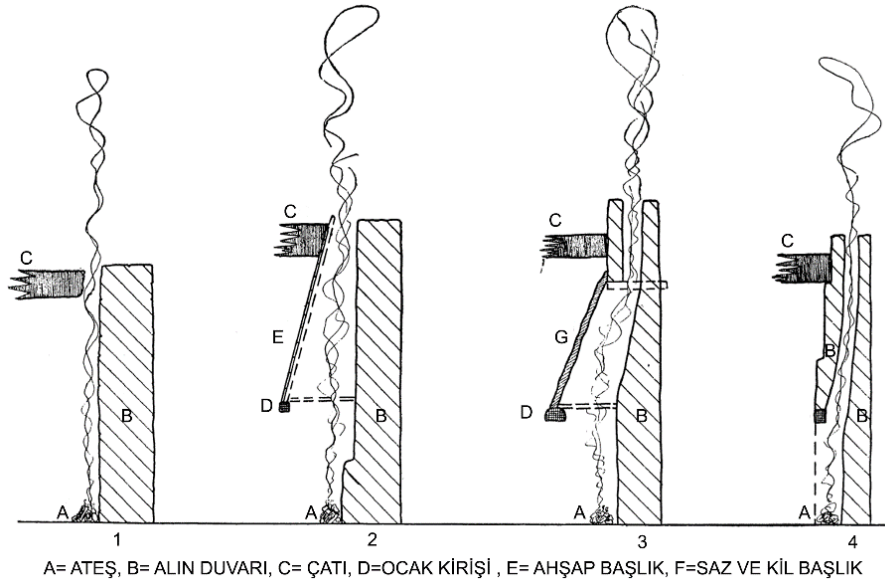
Ocak ve Baca

Evler, ocaklarının konumuna göre merkez-ocak tipi ve beşik-ocak tipi olarak iki gruba ayrılmıştır. İlk tip, beşik çatı formunda (doğrudan girişli evlerde) olup, ocağın arka dış duvarında bulunabildiği görülmüştür. Evlerin büyümesiyle birlikte beşik çatılı evlerde de ortada ocak görülmüştür. İkinci tip, kırma çatı formuna sahip (lobi girişli evlerde) olan evlerde görülmekte olup, ocak genellikle evin son duvarında değil, iç mekânda yer aldığından bu tip evler merkezi-ocak olarak adlandırılmıştır. Başlangıçta ocak, herhangi bir duvara yaslanmadan ve bacasız olarak evin ortasında ateş yakılan bir yer olarak kullanılmıştır. Zamanla bu kullanım iki farklı ocak tipi olarak evrim geçirmiş ve gelişim göstermiştir.

Ocağın, evin en fazla işleve sahip olan mutfakta bulunduğu görülmüştür. İrlanda kırsal evlerinde ocağın öneminin oldukça büyük yeri olduğu görülmüştür çünkü tüm yaşamsal aktiviteler ocak etrafında gerçekleşmiştir. Bunlar; yemek, yıkanma, pişirme, uyuma gibi yaşamsal faaliyetlerdir. Ayrıca, kullanıcıların bir araya gelip sohbet ettikleri mekân ocak etrafı olmuştur.

1. Beşik-Ocak Tipi

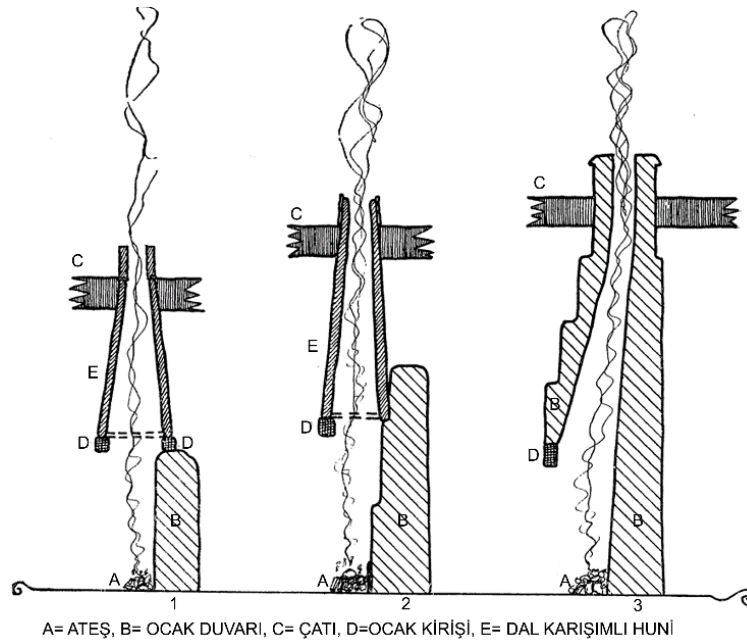
Bu tipte, ilk aşamada ocağın zeminin ortasında, duvara yaslanmadan yer aldığı ve baca yerine çatıda bir duman deliği bulunduğu görülmüştür. İkinci aşamada ise dumana çıkış sağlayacak bir baca düzenlemesi geliştirilmiştir. Bu aşamada birbirine çivilenmiş ahşaplarla yapılmış baca kullanımı gözlemlenmiştir. Üçüncü aşamada ise baca, dallar ve kil karışımından yapılmış olup, çatıyla birleşim noktasına taş malzeme eklenerek, dumanın taş baca ucundan çıkması sağlanmıştır. Gelişimin son aşaması olan dördüncü aşamada, ahşap baca borusu yerine duvarla aynı malzeme kullanılarak daha dar bir duman çıkışı yapılmıştır (Şekil 12).

Şekil 12. Beşik-ocak baca gelişim aşamaları (Danaher, 1946)

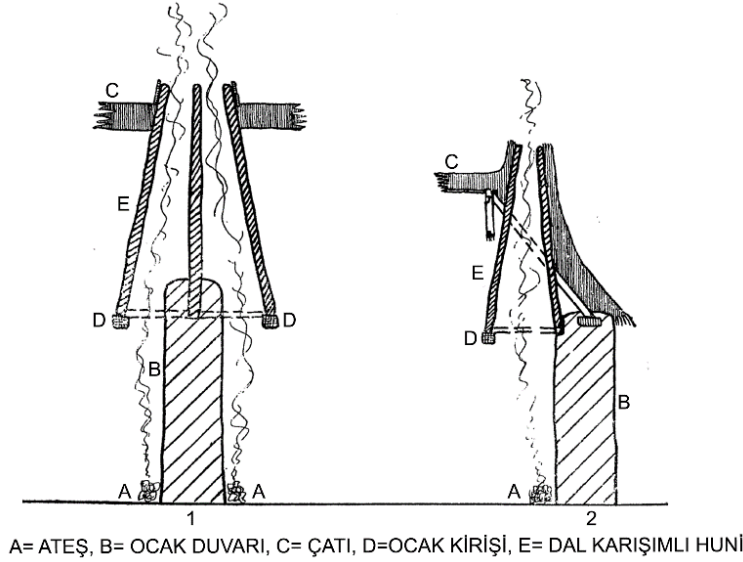
2. Merkez-Ocak Tipi

Lobi girişli evlerde görülen bu tipin ilk aşamasında, baca hunisinin ocak kirişi ile duvarın üzerine bağlandığı görülmüştür. İkinci aşamada ocak duvarında kademeler yapılarak, ahşap huni olan baca duvara doğrudan bağlanmak yerine, duvardaki kademeye dayandırılarak inşa edilmiş ve baca bu şekilde yükseltilebilmiştir. Son aşamada ise beşik-ocakta da olduğu gibi ocak, duvar ile aynı malzemedeki baca hunisi yapıldığı görülmüştür. Bu bacanın en belirgin özelliği basamaklı bir şekilde baca hunisini oluşturmasıdır (Şekil 13). Bu yükseltme konutun birden fazla katlı olabilmesine olanak sağlamıştır.

Şekil 13. Merkezi-ocak baca gelişim aşamaları (Danaher, 1946)

Bu tipin iki farklı varyasyonu da bulunmaktadır (Şekil 14). Bunlardan birinde, her iki duvar yüzeyinde de birer ocak bulunan çift baca sistemine rastlanmıştır. Bu sayede iki ayrı oda için ayrı ocak kullanımı mümkün hale gelmiştir. Diğer varyasyonunda ise baca, evin merkezinde değil de cephe duvarında yer alan ocaklarda görülmüştür.

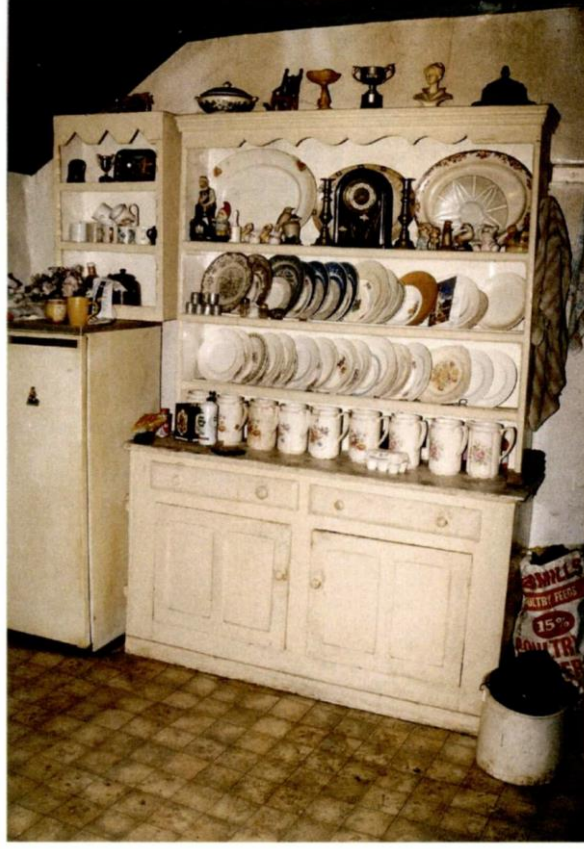

Şekil 14. Merkezi-ocak bacada ikinci aşamanın varyasyonları (Danaher, 1946)

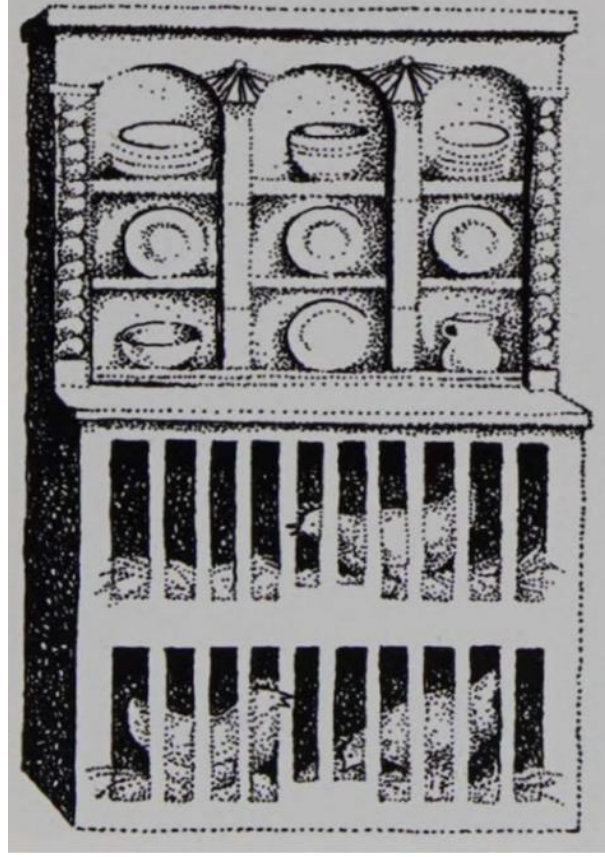
Mobilya

İrlanda'da mobilya geleneğinin diğer Avrupa bölgelerine göre daha zayıf olduğu görülmüştür. Savaşlar sırasında ordunun rahat hareket edebilmesi için ormanlar yok edildiğinden ağaç kıtlığı yaşanmış ve bu durum mobilya üretiminin zayıflamasına neden olmuştur. En yaygın ve popüler mobilya türünün şifonyer olduğu ve genellikle mutfakta bulunduğu görülmüştür (Şekil 15). Şifonyerin konumu önemli olup genellikle ocağın yanına konumlandırılmıştır. Bu mobilya hem dekoratif objeleri sergilemek hem de mutfak gereçlerini depolamak amacıyla kullanılmıştır; ayrıca, alt bölümleri bazen tavuklar, horozlar için kümes olarak da değerlendirilmiştir (Şekil 16). Hayvanlar için ayrı barınaklar yapıldıktan sonra, bu kümes kısımları bir perde yardımıyla kapatılarak depo amaçlı kullanılmıştır. Yatak geleneği başlangıçta yer yatağı şeklinde yaygın olarak görülse de ilerleyen zamanlarda mobilya kullanımı da görülmüştür. Bazı yataklar katlanabilir özellikte olup, bu sayede yerden tasarruf sağlanmıştır (Şekil 17). Bazı evlerde ocak yanına konumlandırılan sandıklar da görülmüş ve bu mobilya depolama

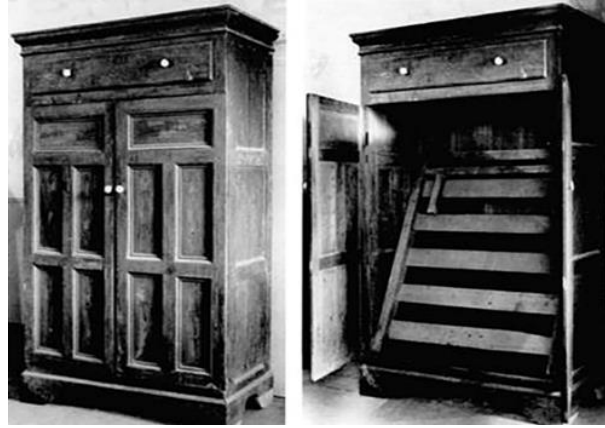
haricinde gece yatak, gündüz bank işlevi görecek şekilde tasarlanmıştır. (Şekil 18).

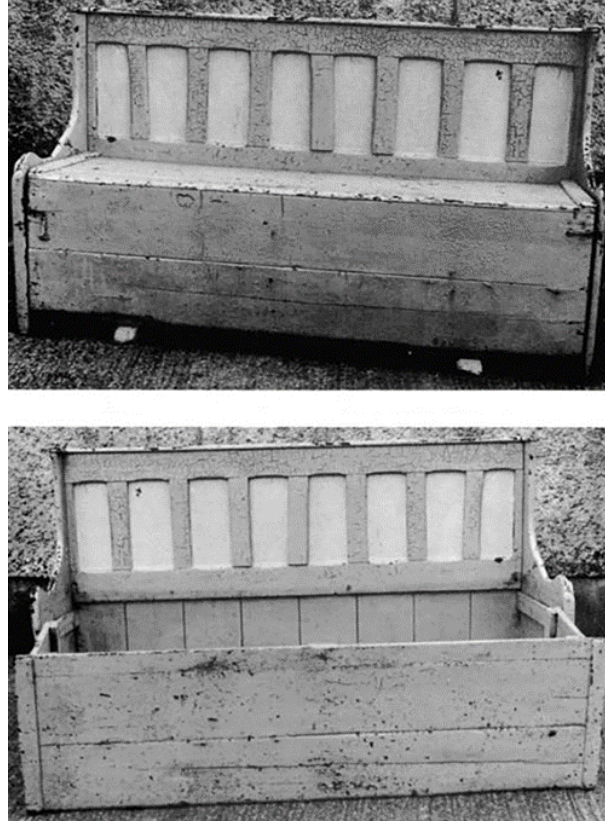
Şekil 15. Şifonyer (O'Reilly, 2011)

Şekil 16. Kümesli şifonyer (Danaher, 2003)

Şekil 17. Kapalı-açık yatak dolabı (Cotton, 1989)

Şekil 18. Sandık-bank-yatak (Cotton, 1989)

Yemek için bazı evlerde masa kullanımı görülürken, bazılarında ise görülmemiştir. Kullanımı sıklıkla görülen masalar ise genellikle yerden tasarruf sağlamak amacıyla katlanabilir masalar olmuştur. ‘Hatta bazı evler çok eski bir gelenek olarak kabul edilen bir uygulamayı sürdürmüştür. Yerin ortasına sıcak su dolu büyük bir tencere veya kazan yerleştirilip, üzerine yassı bir hasır tepsi veya sepet konulduktan sonra, yiyecekler bu tepsi ya da sepetin üzerinde sunulmuştur. Bu yöntemle, sıcak suyun ve yükselen buharın yiyecekleri sıcak ve nemli tutması sağlanmıştır. (Danaher, 2003).’

SONUÇLAR

Sonuç olarak, İrlanda'nın geleneksel kırsal konut mimarisinin, yerel kaynaklardan elde edilen malzemelerin ve geleneksel yapım tekniklerinin kullanımıyla şekillendiğini söyleyebiliriz. Bu evler, yerel halkın ihtiyaçlarına ve çevresel koşullara uygun olarak evrim geçirerek, her bölgede farklılık göstermektedir. Tek odalı kabin evlerden genellikle dikdörtgen formunda evlere dönüşen bu yapılar, insanların kolayca erişebildiği yerel malzemeler, geliştirdikleri yapım teknikleri, bölge iklimi ve geleneklerin İrlanda'nın kırsal saz çatılı geleneksel konut mimarisi üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir. Bu evler dışardan bakıldığın-

da her bölgede aynı tipte görülse de plan, malzeme ve yapım teknikleri açısından bazı farklılıklar göstermektedir. Plan bazında iki farklı planın şekillendiği ve bu plan tiplerinin de kendi içinde kısmen farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Bu farklılıkların sınıflandırılması giriş şekline ve ocak konumuna göre yapılmaktadır. Giriş şekline göre yapılan sınıflandırmada bir tür, doğrudan ana oda olan mutfığa açılan doğrudan girişli tiptir; diğeri ise “lobi girişli” olarak adlandırılır ve ocak yapısının yanındaki bir söve duvarını geçerek ana oda olan mutfığa girilen bir plan tipidir. Yapım teknikleri ve kullanılan malzemeler, bölgede kolayca erişilebilen kaynakların farklı yöntemlerle işlenmesi sonucu mimaride çeşitlilik yarattığı görülmektedir. Taş malzeme az olup sadece İrlanda batı kıyısında görülürken, toprak ve kil malzemenin ülke genelinde yaygın olarak kullanımı görülmektedir. Ahşap ise, mobilya yapımında ve çatı inşasında kullanılan bir malzeme olarak öne çıkmaktadır. Duvarlarda kullanılan her bir malzemenin ve çatılarda örtü malzemesi olarak kullanılan saz malzemenin, farklı teknikler ile yapıldığını görebilmekteyiz. Bu yapılarda ocak bacasının formlarının da süreç içerisinde gelişim gösterdiğini görebilmekteyiz. Ocağın bulunduğu alan olan mutfak, tüm ülkede ana giriş odası olarak kabul edilir, evin en değerli ve en önemli odasıdır; yatmak, yemek, yıkanmak, sohbet etmek, pişirmek gibi birçok işlevi bir arada sunmaktadır. Mutfakta bulunan ocak bu odayı değerli kılan etmendir. Öyle ki ocak yanında bulunan yatak oyuğunda (yatak oyuğu olmayan yerlerde mobilya olarak yatağın bulunduğu alan) evin en rütbeli kişisi ya da yaşlı bireyi yer almaktadır. Bu evlerde en çok kullanılan mobilya olan şifonyerin hem depo olarak hem de hayvan kümesi olarak farklı işlevler üstlendiği görülmektedir. Bunun dışında, çeşitli yerel mobilyalar da bulunmakta olup genellikle bunların birden fazla işlevi yerine getirdiği görülebilmektedir.

KAYNAKÇA

Aalen, F. H. A., Whelan, K., & Stout, M. (2011). Atlas of the Irish rural landscape, University of Toronto Press. Toronto, Canada.

Byrne, E. (2015). Irish thatch: A living tradition, The O'Brien Press. Dublin, Ireland.

Carpenter, A., Loeber, R., Campbell, H., Hurley, L., Montague, J., & Rowley, E. (2015a). Building materials, construction and interior decoration, In Art and architecture of Ireland, Volume IV: Architecture 1600-2000, pp. 53–57.

Carpenter, A., Loeber, R., Campbell, H., Hurley, L., Montague, J., & Rowley, E. (2015b). Rural domestic architecture, In *Art and architecture of Ireland*, Volume IV: Architecture 1600-2000, pp. 329–335.

Cotton, B. D. (1989). Irish vernacular furniture, *Regional Furniture Society* vol. III, pp. 1-26.

Danaher, K. (1975). *Ireland's vernacular architecture*, The Mercier Press. Cork, Ireland.

Danaher, K. (2003). Furniture; Thatching. In D. Shaw-Smith (Ed.), *Traditional crafts of Ireland* (pp. 67-71; pp. 140–148), Thames & Hudson. New York, NY, USA.

Gailey, A. (1977). Vernacular dwellings of Clogher diocese, *Clogher Record*, vol. 9, no. 2, pp. 187–231.

Mac Giolla Meidhre, S. (1938). Some notes on Irish farm-houses, *Béaloidéas*, vol. 8, no. 2, pp. 196–200.

Mackie, C. (2013). The bed-alcove tradition in Ireland and Scotland: Reappraising the evidence, *Proceedings of the Royal Irish Academy: Archaeology, Culture, History, Literature*, 113C, pp. 309–340.

Ó Danachair, C. (1957a). Materials and methods in Irish traditional building, *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, vol.87, no.1, pp. 61–74.

Ó Danachair, C. (1957b). Some distribution patterns in Irish folk life, *Béaloidéas*, vol. 25, pp. 108–123.

Ó Danachair, C. (1972). Traditional forms of the dwelling house in Ireland, *The Journal of the Royal Society of Antiquaries of Ireland*, vol.102, no. 1, pp. 77–96.

O'Reilly, B. (2011). Hearth and home: The vernacular house in Ireland from c. 1800, *Proceedings of the Royal Irish Academy: Section C: Archaeology, Celtic Studies, History, Linguistics, Literature*, 111C(Special Issue: Domestic life in Ireland), pp. 193–215.

Oram, R., & Stelfox, D. (2004). *Traditional buildings in Ireland: Home owners handbook: Featuring the Mourne homesteads experience*. Mourne Heritage Trust. Belfast, Northern Ireland.